

Det allra svåraste

Psykoterapi med dömda sexualbrottslingar. Det är ingen quick fix. Hanna Harnesk vet, men människan är förändringsbar. Och för varje förövare som inte återfaller i brott, kan ett barn skyddas från övergrepp.

Text och bild: Helena Östlund | [Prenumerera](#) | Artikel i [SocialPolitik nr 1 2014](#)

Hanna Harnesk minns hur hon som barn ibland fick följa med sin mamma till jobbet inom frivården. Där på kontoret låg kollegans hund i en korg, det var hemtrevligt och välkomnande och där fanns ett starkt socialt engagemang.

– Jag har tänkt att jag har ärvt hennes tro på människans benägenhet att förändras. En tro på att vi människor är mycket mer komplexa än att vi endera är onda eller goda.

Hanna har alltid haft en engagemang för andra. Som barn brukade hon ta hem herrelösa hundar – ibland var de verkligen herrelösa men ibland var de bara sugna på ett skrovsmål. I dag arbetar hon som psykolog på Skogomeanstalten med sexbrottsdömda män. Vi träffas på ett nästan vinterstängt café på landet nära hennes arbetsplats på Hisingen, en mulen eftermiddag med snöyra i luften.

Hon har en djup förståelse för brottsoffren, samtidigt som hon arbetar med förövarna i psykoterapi. Däremellan finns ingen motsättning, menar hon. För varje förövare som rehabiliteras kan barn skyddas från att bli utsatta.

– Något i detta går kanske aldrig riktigt att förstå, men man kan göra det obegripliga lite mer begripligt. Det är viktigt för både förövare och offer. Att jobba med förövaren minskar inte förståelsen för offret. Det lönar sig alltid att arbeta med förövarna, både ur ett samhällsekonomiskt, ett humanistiskt och ett brottsofferperspektiv.

Hanna Harnesk har tillsammans med många andra bidragit till att införa ett nytt synsätt på brottsoffer inom kriminalvården. När hon första gången kom till Skogome under sin utbildning för fjorton år sedan, var medvetenheten om offrens situation inte särskilt hög.

– Man ansåg inte att vi hade något ansvar för brottsoffren och tog inte tillräcklig hänsyn till dem.

Men så började psykologerna på Skogomeanstalten inse att många offer var väldigt utsatta i förhållande till förövarna. Även om förövaren satt i fängelse fanns kontakten och beroendet kvar. Dessa brott är ofta riktade mot någon som står förövaren nära, antingen det är en misshandlad kvinna, ett incest- eller våldsdrabbat barn eller ett barn som är vittne till övergrepp i familjen.

– Vi förstod att vi måste hitta sätt att hantera kontakterna mellan förövare och offer och att bistå på ett bättre sätt vid bevakade besök.

Man skapade en brottsoffersluss, en särskild personalgrupp som hanterade känsliga besök. Hanna Harnesk fick så småningom ett nationellt uppdrag att sprida kunskap om offrens situation och utveckla nya arbetssätt inom hela kriminalvården. Numera finns en brottsoffersluss på alla anstalter som har platser för personer som är dömda för sexbrott eller våld i nära relationer.

Brottsofferslussens personal gör en utredning där de värderar risken för nya övergrepp eller kränkningar vid besök och kontakter. En misshandlad kvinna kanske är kvar i ett beroende till sin förövare och säger ja till besök fast hon egentligen inte vill.

När det gäller barn ska barnets bästa alltid stå i centrum. Det kanske kan verka konstigt att ett barn som utsatts för övergrepp av en förälder överhuvudtaget ska besöka föräldern, men barnet kan själv vilja ha kontakt.

– Ett barn längtar som regel alltid efter sin förälder. Det kan vara svårt för oss att förstå den längtan och det är inte säkert att det bästa för barnet är att ha kontakt, men vi

måste hantera frågan.

Det kan vara läkande för ett barn att prata om övergreppet och få höra föräldern ta på sig ansvaret. Personal är med som stöd vid sådana samtal. Och det kan vara skönt för ett barn att få se att fängelsemiljön inte är så hemsk som de föreställt sig – många känner skuld och tror att det är de själva som orsakat att föräldern hamnat i fängelse genom att de berättat.

– Barn kan ha föreställningar om fängelsemiljön och tro att den är värre än vad den i verkligheten är.

Hanna fick inspiration till att arbeta inom kriminalvården när hon under sin utbildning kom i kontakt med Birgitta Göransson och Elisabeth Kwarnmark, två pionjärer. Birgitta var under många år kriminalvårdsdirektör i västra regionen och Elisabeth har varit nationell samordnare för behandling av sexbrottslingar. Hon var också en av de första inom kriminalvården att väcka frågan om brottsoffrens situation. Båda är numera pensionerade.

– Jag blev så imponerad av deras engagemang. De hade ett sådant intresse av att förstå och utveckla arbetssättet runt sexualbrott. När jag sedan kom till Skogome kände jag att mitt yrkesval var rätt.

Flertalet sexbrottsdömda erbjuds att gå ROS-programmet (Relation och samlevnad), ett behandlingsprogram som hämtats från Kanada och som har använts i Sverige sedan början av 2000-talet. Det har vidareutvecklats av bland andra Elisabeth Kwarnmark.

ROS är ett kognitivt inriktat program med psykodynamiska inslag som framför allt bygger på gruppbehandling, men det finns också möjlighet att gå i individuella samtal. Det viktigaste syftet är att förhindra återfall. Man pratar om skuld och skam, försoning och förlåtelse, om myter som förringar brottet och om att hantera jobbiga känslor utan att agera ut dem.

Det går inte att tvinga någon, men Hannas erfarenhet är att många sexbrottsdömda är motiverade till terapi. Även den som

förnekar brottet kan vilja samtala kring hur det är att ha blivit dömd och hur det påverkat relationerna med anhöriga. Om någon avböjer fortsätter kontaktpersonen att försöka motivera.

- De flesta klienter hittar så småningom något som är problematiskt och som de vill förändra, till exempel i relation till sin omgivning. Det kan vara en ingång till att börja prata. I behandlingen är det viktigt att utmana på ett empatiskt sätt och undvika att gå in i en duellsituation ifall klienten förnekar.

Terapin handlar om att vara ett vikarierande hopp för en människa som gjort det allra värsta. Visa att det otalbara faktiskt kan bli talbart och att det finns en stor vinning i det.

De första samtalen brukar vara jobbiga, med funderingar som "överlever terapeuten att jag berättar?" Det kan finnas motstånd, förnekande och skam. Men många vill berätta. En klient sade nyligen: *"Att få prata ut på det här sättet har räddat livet på mig"*.

- Det finns en ensamhet kopplad till denna typ av handling, det är en lättnad att få dela den med någon. Många känner att livet nästan är över. Man är reducerad till sitt brott och är rädd för att komma ut i samhället.

En del i ROS-programmet är att skriva ett brev till sitt offer, ett brev som aldrig skickas iväg. En annan del är att hantera att man kanske aldrig blir förlåten för det man gjort.

- Vissa saker kan man aldrig bli förlåten för. Hur kan man lära sig att stå ut med det? Och hur kan man gottgöra det man gjort mot sitt offer? Att ta ansvar i förhållande till offret är ingen liten sak.

De flesta klienter bär själva på en utsatthet av något slag. Många har varit med om misshandel, mobbing, psykiska kränkningar, växt upp i missbruksmiljö eller fått dålig bekräftelse av sina föräldrar.

- Jag har mött klienter som har varit med om grov mobbing under lång tid utan att någon har gjort något åt det. De har

kanske inte fått stöd hemma för sådant som de varit med om, inte upplevt vuxenvärlden som stöttande. De kan ha växt upp i ett hem med otydliga sexuella gränser, samtidigt som sexualitet kan ha varit ett tabubelagt ämne.

Vi pratar oftast om män som sexbrottslingar men Hanna Harnesk menar att det sannolikt är vanligare än de fall vi ser, att även kvinnor är förövare. Men på grund av könsrollsmönstren har vi kanske svårare att ta till oss att en kvinna kan vara destruktiv mot barn, vi ser henne hellre som offer för våld och övergrepp.

Det händer – dock inte särskilt ofta – att klienter får återfall och det är alltid lika svårt, konstaterar Hanna. Återfallsrisken är störst tre till fem år efter anstaltstiden. En stor internationell metastudie visar att av dem som inte fått behandling begick sexton procent nya övergrepp, jämfört med tio procent av dem som fått behandling. Men studien är från 2005 och de senaste årens terapeutiska arbete i Sverige syns inte i den.

En av Hanna Harnesks drivkrafter är att försöka förstå.

– Hur kan jag förstå att en människa för ett ögonblick nästan upphör att vara människa? För det är vad som händer i ett övergrepp, den empatiska förmågan är borta i den stunden. Hur blir det så?

Arbetet innebär att bära människors sorg och det ger exempel på hur människor kan skada andra. Som behandlare måste man hitta sätt att hantera egna känslor och balansera kunskap om förövare med förståelse för offer, för att varken bli cynisk eller naiv. Hon får handledning när det behövs och har stöd bland kollegor på Skogome.

– Det jag har svårast att hantera är när de här barnen inte får sina rättigheter tillvaratagna. Man blir både ledsen och förtvivlad när man tar del av barns berättelser om övergrepp och när man förstår under vilka livsvillkor som vissa barn lever i. I Sverige i dag.

Hanna Harnesk anser att vi kan göra mycket mer i samhället för

att förhindra sexualbrott och skydda utsatta barn. Det behövs mer kunskap om hur vuxna i barns närhet, exempelvis lärare och förskollärare, ska kunna upptäcka övergrepp och hur vi ska öka benägenheten att anmäla. Vi behöver förstå mer om förövarens drivkraft till att begå övergrepp, om riskerna och om hur skadan ser ut för den som drabbas.

Hon menar också att vi alla måste samverka för att före detta dömda ska kunna komma tillbaka till ett vanligt liv och bidra i samhället, utan att skada andra eller återfalla i brott.

Hanna Harnesk arbetar numera halvtid med ett nationellt uppdrag inom kriminalvården kring bland annat brottsofferperspektivet, och halvtid på Skogome med behandling.

– Jag håller mig fast vid klientarbetet. Det är ett fantastiskt spännande och roligt jobb. Att få vara med på resan tillbaka – det är ett privilegium att få möta det i sitt arbete. Jag tänker att människan är förändringsbar, det finns alltid steg att ta, stenar att vända. Men det är ingen "quick fix".

helena[at]ostlundreportage.se

Helena Östlund